

אברהם

ויקראו לפניו אברהם (בראשית נא, מג)
”זה יוסף שהיה אב בחכמה” (רש"י)

מתורתו ומשנתו של
שר התורה הגאון הקדוש
רבי יוסף ענגיל זצ"ל

פרשת מקץ תשפ"ד • שנה ג' - גליון קנ"ג • מכון "אוהבי תורה" להוצאת ספרי רבינו זי"ע

תפארת יוסף

פנינים על פרשת השבוע

גליוני הש"ס

ירושלמי מעשר שני פ"ד ה"ז

וְיִהְיֶה פֶּאֶשֶׁר פֶּתֶר לָנוּ כֵּן הִיָּה וְגו' (מא, יג).

פירוש דברי הירושלמי

שהחולם על יין לא צריך לפותר

איתא בירושלמי מעשר שני (פ"ד ה"ז), אין החלום הולך אלא אחר פתרונו, שנאמר ויהי כאשר פתר לנו כן היה, אמר רבי יוחנן, כל החלומות הולכין אחר פתרוניהן, חוץ מן היין, יש שותה יין וטוב לו, יש שותה יין ורע לו, תלמיד חכם שותה וטוב לו, עם הארץ שותה ורע לו.

פירוש, 'כל החלומות הולכין אחר פתרוניהן' - כפי מה שיפתרם הפותר. 'חוץ מן היין' - היינו שחלם לו ששתה יין, זה אינו צריך לפותר, רק פתרונו ידוע, דאם חלם כן לתלמיד חכם העוסק בתורה, מורה לטובה - על השגת תורה, וכמו שכתוב (משלי ט, ה) 'לכו לחמי בלחמי ושתו ביין מסכתי', ואם חלם כן לעם הארץ, דאי אפשר שיהיה לו הוראה זאת, דלאו בר הכי הוא, מורה להיפך - שיהיה לו צער חלילה וישתה יין לפכח צערו, וכדכתיב (שם לא, ו) 'תנו שכר לאובד ויין למרי נפש'. ובבבלי בבא מציעא (סו), לפכוחי פחדיה קא שתי'. ועיין בבלי ברכות (נז).

אוצרות יוסף

דרוש ה

וישלח פרעה ויקרא את יוסף וירצהו מן הבור וגו', וירכב אתו וגו' ונתון אתו על פל-ארץ מצרים (מא, יד; מג).

הודאה מדרגה חמישית בקדושה | הוספת חומש בפדיון עניינה הודאה | הוספת ה' ביהוסף לרמז על ההודאה ביציאתו מבית האסורים | 'היוסף' כולל הוספה והודאה

הנה אנו מוצאים היות ההודאה לו יתברך, הוא מדרגה חמישית בקדושה, שכן ברכות שבח דתפלת שמונה עשרה - דהם שלש ברכות הראשונות ושלש האחרונות כמבואר שלהי אין עומדין (ברכות לד), הנה הברכה החמישית בברכות

השבח הוא 'מודים אנחנו לך' כו"י.

וזהו גם כן העניין בהפודה מעשר שני ונטע רבעי והקדש צריך להוסיף חומש (עיי' בבא מציעא נה:). דפדיון הקדושה עניינו הודאה גם כן, וכדדרשינן ריש כיצד מברכין (ברכות לה). קרא ד'קודש הלולים לד" (ויקרא יט, כד), עיין שם דדריש תיבת 'הלולים' כמו 'חילולים' על חילול נטע רבעי (עיין רש"י ברכות שם ד"ה הא'), ומבואר שם **ברשב"א** (ד"ה הא) דאין כוונת הדרש לשנות המלה מ'הלולים' ל'חילולים', רק הכוונה דחילולו הוא חילולו, עיין שם היטב, הרי דפדיון הקדושה עניינו חילול והודאה לו יתברך, ועל כן בהיות ההודאה מדרגה חמישית, לכן לשיתגלה עניין החמישי - חייבה תורה להוסיף חומש בהפדיון, ודו"ק היטב".

ועוד העניין, כי מה שציותה תורה להוסיף בהפדיון, הנה הוספה בקדושה יש עמה עניין ההודאה, שעל כן ההוספה על ירושלים הוא בלחמי תודה - כמבואר בש"ס שבועות (ד), ועל כן בהיות בההוספה עניין ההודאה דעניינו חמישי, לכן ההוספה חומש, ודו"ק.

וזהו 'עדות ביהוסף שמו בצאתו על ארץ מצרים' (תהלים פא, ו), דפירוש 'בצאתו' וגו' היינו בצאתו מבית האסורים למלוך על ארץ מצרים (עיין רש"י שם ד"ה עדות), וכמו שנאמר (קהלת ד, יד) 'כי מבית האסורים יצא למלוך' (עיין ב"ר פט, ג), ויוצא מבית האסורים הוא אחד מארבעה שצריכין להודות (עיין ברכות נד:), ועל כן ניתוסף ה' בשמו - על שם ההודאה, כי ההודאה עניינו החמישי - ה', ולכן נעשה שמו 'היוסף', וזהו 'עדות ביהוסף שמו בצאתו' וגו'. וזה גם כן עניין השם 'היוסף', היינו 'יוסף' הוא הוספה, והה' - הודאה, והוא התאמות ההוספה עם ההודאה, ודו"ק".

גליוני הש"ס

בבא בתרא קע"ד

אנכי אערבנו מידי תבקשנו וגו' (מג, ט).

אמר רב הונא, מנין לערב דמשתעבד, דכתיב 'אנכי אערבנו מידי תבקשנו' (בבא בתרא קע"ד).

ערבות אם לבנה | ערבות בן לאביו

איתא בגמרא בבא בתרא (קע"ד), משה בר צצרי ערבא דכתובתה דכלתיה הוה (היה ערב על כתובת כלתו אשת רב הונא בנו), רב הונא בריה - צורבא מדרבנן הוה, ודחיקא ליה מילתא (דחקה לו השעה והוצרך למעות לפרנסתו), אמר אביי, ליכא דניזיל דנסביה עצה לרב הונא (האם אין מי שישא עצה לרב הונא) דנגרשה לדביתהו (שיגרש את אשתו), ותיזיל ותגבי כתובה מאבוה והדר נהדרה וכו' (ותלך ותגבה כתובתה מאביה ואחר יחזיר אותה רב הונא). והא ערב הוא, וקיימא לן ערב דכתובה לא משתעבד. קבלן הוה. הניחא למאן דאמר קבלן דכתובה אף על גב דלית ליה נכסי לבעל משתעבד - שפיר, אלא למאן דאמר אי אית ליה משתעבד, אי לית ליה לא משתעבד, מאי איכא למימר (דהא לא הוּו נכסי לרב הונא ולא נשתעבד אביו, רש"י וכו'). ואיבעית אימא, אבא לגבי בריה שיעבודי משעבד נפשיה.

עיין שו"ת **שבות יעקב** (ח"א סימן קיא), לעניין אם ושאר קרובים. ומה שהביא שם (ד"ה ראיה) בשם **המבי"ט** (ח"א סימן שלט ד"ה הכי), דהביא ראיה מבבא בתרא (קמ"ב), הואיל ודעתו של אדם קרובה אצל בנו. ותפש עליו השבכות יעקב, דאדרבה מדלא אמר הואיל ודעתו של אב קרובה כו', משמע דהוא הדין אם. יש לומר דסבירא ליה להמבי"ט דסתם 'אדם' בלשון חכמים נמי אין אשה בכלל, עיין **בית האוצר** (מערכת א כלל יג).

ועיין שם בשבות יעקב (ד"ה אכן), דהביא ראיה דדווקא באבא לגבי בריה הוא דאמרין דשיעבודי כו', אבל ברא לגבי אבא לא משעבד נפשיה טפי מלאחר, דאם לא כן איך יליף בבבא בתרא (קע"ג): ערבות דעלמא מערבות דיהודה שנעשה ערב לאביו, הא לגבי אבא משעבד נפשיה טפי.

ומעין זה הוא גם כן בסנהדרין (עב): ובתוספות פסחים (ב: ד"ה א'), דרחמי האב על הבן יותר מרחמי הבן על האב. ועיין מה שכתבנו על **הגליון** בסנהדרין שם (עב: ד"ה כאן). ועיין בבא בתרא (פ), אמא אברתא מיצטווא, ורתא אאמא לא מיצטווא, עיין שם ברשב"ם (ד"ה ומשנ"ג). ועיין סוטה (טט), רחמי דאב אבני, רחמי דבני אבני דהוי ליה.

(א) 'דמשמע דוקא אב ולא אם', שבות יעקב שם.

(ז) וז"ל: "דיותר רחמי האב על הבן מלהיפוך, מה שמצינו להיפוך גבי מורדת בפרק המדיר (כתובות ע"ב) דמקללת לאבי בעלה בפני בעלה היא מורדת, מה שאין כן במקללת לבן בעלה בפני בעלה - עיין שו"ת **חות יאיר** (סימן קכ"ד ר"ה רש)".

(ח) וז"ל: אמא אברתא לבד מצטוואת רחמי האם על הבת, אבל ברתא...לא מצטוואת אממה לבד...".

(ג) בהמשך הדרוש הפליא רבינו בעוד מקורות וענינים רבים (כחמישים במספר, ראה תפארת יוסף ברכת המזון ממנו כן הערה ד), שענינם ומהותם מדרגה חמישית - הודאה.

(ד) ראה **גליוני הש"ס** ירושלמי ברכות פ"ו ה"א ד"ה העולם, שביאר בזה דברי הירושלמי שם, בענין ברכות הנהנין 'העולם הזה ככרם, ומהו פדיונו - ברכה', יעוין שם.

(ה) וראה עוד **אוצרות יוסף** שם פסקא קיא.

(א) "להפיג דאגתו... דכתיב (תהלים קד, טו) 'ויין ישמח', רש"י.

(ב) דאיתא שם: "תני תנא קמיה דרבי יוחנן, כל מיני משקין יפין לחלום חוץ מן היין, יש שותהו וטוב לו ויש שותהו ורע לו, יש שותהו וטוב לו, שנאמר (שם) 'ויין ישמח לבב אנוש', ויש שותהו ורע לו שנאמר 'תנו שכר לאובד ויין למרי נפש'. אמר ליה רבי יוחנן, תני תלמיד חכם לעולם טוב לו, שנאמר 'לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי'".

מאמרים נפלאים מתוך ספר עיונים לתורה

לרבינו שר התורה הגה"ק רבי יוסף ענגיל זיע"א

שיצא לאור בימים אלו במהדורה חדשה על ידי מכון 'אוהבי תורה'

קונטרס הספיקות כלל א אות ו ד"ה ושמעת; נתיבות המשפט סימן לד ביאורים ס"ק טו) דהחזקה הוא מטעם בירור והכרעה בגוף הספק, שהחזקה מכרעת ומבררת הספק. דאילו לדעות האומרים (ע"ן שב שמעתא שמעתא ז פרק ב ד"ה וע"ן; שו"ת רעק"א קמא סימן קלו ד"ה אולם) דחזקה איננה מבררת הספק, רק שהתורה גורה דכשיהיה ספק ישאר הדבר לפי הדין שהיה עד עכשיו, אם כן גם כאן, נהי דבין השמשות אכתי ספק הוא, עם כל זה ראוי שישאר המסופק מחויב כמו שהיה מחויב עד עכשיו. וכן בהך דבשביל חזקה לא ישתנה הדין, ולא מהני חזקה בספק בעיא וכדומה, גם כן נימא דנהי דאין הדין משתנה בשביל החזקה ואכתי ספק הוא, עם כל זה ראוי שישאר הדבר המסופק כמו שהיה עד עכשיו. ועל כרחך דחזקה הוא מטעם בירור בגוף הספק, ועל כן בספק בעיא, וכן בספק בין השמשות - לפי מה שכתבנו דלא שייך לומר בהו שהחזקה תברר הספק, לכן שפיר לא אמרינן בהו חזקה, ודו"ק.

חזקה בספק הקדש בבין השמשות ואחרי כתבי, נזכרתי עוד מדברי הגמרא עירובין (לו:), ככר זו היום (ערב שבת) חול ולמחר קודש, ואמר עירבו לי בזה, עירובו עירוב. היום קודש ולמחר חול, ואמר עירבו לי בזה, אין עירובו עירוב. ומאי שנא, היום חול ולמחר קודש - מספיקא לא נתתא ליה קדושה (בבין השמשות דקונה העירוב), היום קודש ולמחר חול - מספיקא לא פקעה ליה קדושתיה מיניה, עכ"ל הגמרא. ומבואר דשייך חזקה גם בספק בין השמשות.

ואולם יש לומר, דאין כוונת הש"ס עירובין הנ"ל לחזקה דמעיקרא, כי אם לחזקת ממון, דאין ההקדש יכול להוציא הממון מבעליו בספק, וכן להיפוך בהיום קודש כו' אי אפשר להוציא הדבר מרשות הקדש מספק, ובאתי רק להעיר (וראה בית האוצר מערכת ב כלל יח אות טו דף נ. ד"ה והנה - ד"ה ו"ל).

דין תשלומין בסעודות שבת

ע"ן שלחן ערוך אורח חיים (סימן רצא סעיף א בהג"ה), דמי שלא אכל סעודת ליל שבת, יאכל ביום שבת שלש סעודות. ונראה גם כן לכאורה דהוא מתורת השלמה, ע"ן שבת (ק"ז): במשנה, מצילין מזון שלש סעודות כו', כיצד, נפלה דליקה בלילי שבת - מצילין מזון שלש סעודות, בשחרית - מצילין מזון שתי סעודות כו'. ואי איתא, מאי כללא דבשחרית מצילין רק שתי, הא משכחת גם בשחרית שיציל שלש, אם לא אכל בלילה דצריך לאכול שלש ביום, ועל כרחך דאכילת היום בכהאי גוונא אינה חיוב עצמיי, רק בתורת השלמה, דהוא חיוב קלוש מחיוב עצמיי, ולכן לא התירו ההצלה מפני הדליקה עבורו.

ביאור דברי הרמב"ם 'השלמת שלש סעודות'

וע"ן פירוש המשנה להרמב"ם פאה (פ"ח מ"ז ד"ה ומי הבי), אהך (שם) דמי שיש לו מזון י"ד סעודות לא יטול מן הקופה, וז"ל: ומי שיש לו י"ד סעודות שהוא מזון שבוע, לא יקח מן הקופה שיקבצו בכל שבוע. ואולם נעשו י"ד סעודות מזון לשבוע אחד, מפני שיש שלש סעודות לשבת, וי"א בבש ימים הנשארם, שתי סעודות בכל יום - אחת ביום ואחת בלילה, ולפי החשבון צריך שיהא י"ב סעודות, אלא שהם לא חשבו לו סעודת מוצאי שבת, מפני שלא יצטרך אליה, בשביל שאכל במנחה יום השבת, והוא השלמת שלש סעודות של שבת, עכ"ל.

ואין לטעות כוונתו, דסעודת מוצאי שבת היא השלמת שלש סעודות דשבת, דאם אכל בשבת רק שתי סעודות משלים השלישית במוצאי שבת, ועל כן זה שאכל סעודה השלישית בשבת במנחה אין המשך בעמוד הבא.

[לרמב"ם (ראה לעיל פסקא ב) דביאת פנויה אסורה מן התורה], היינו שבאה ההזמנה עם המעשה יחד, הנה דבר זה יש לעיין בו בעלמא בכמה דוכתי - אי שייך הזמנת הדבר עם הדבר יחד.

וע"ן תוספות סוכה (לט. ד"ה עובר) שהביאו ירושלמי (ברכות פ"ט ה"ג), וז"ל: מצוות - מאימתי מברך עליהן, רבי יוחנן אמר עובר לעשייתן, רב הונא אמר בשעת עשייתן, עכ"ל הירושלמי. ויש לומר דפליגי בהנ"ל, דברכה היא הזמנת המצוה, כמבואר **בספרי החכמה** (זוה"ק בלק קפ"ו), ועל כן בזה הוא דפליגי, אי צריכה ההזמנה להיות לפני המעשה, או אפשר לה שתבוא עם המעשה יחד.

אם שייך חזקה בספק בין השמשות

ע"ן בהוריות (ד). דאמר, משל דסומכוס למה הדבר דומה, לאדם שהביא כפרתו בין השמשות, ספק מבעוד יום נתכפר לו ספק משחשיכה נתכפר לו, שאין מביא אשם תלוי. וברש"י: ספק משחשיכה נתכפר לו - ולא הוא כפרה, ד'ביום צוותו' כתיב (ויקרא ז, לח; ע"ן מגילה כ:), דקיימא לן דפטור, דאין צריך להביא קרבן אחר כו', עכ"ל.

הנה אנו למדין מדברי הש"ס הנ"ל דין חדש, דאם מחויב חטאת והביאו בין השמשות, אין צריך להביא חטאת אחר, ואפילו אשם תלוי אינו צריך להביא, [דהיה הוה אמינא לומר דעל כל פנים אשם תלוי חייב, דכיון דיש ספק אם כיפר על העבירה או לא כיפר, אם כן יש עליו עתה ספק עבירה, והוי ליה כמו אכל חלב או שומן דחייב אשם תלוי (ע"ן כריתות ב:)].

ואולם באמת קשה להבין הטעם, דמדוע אין חייב חטאת אחר, הרי הוא בחזקת חיוב להביא חטאת, ויש ספק אם יצא ידי חיובו, ואם כן מדוע לא נזיל בתר חזקה. ואולם בספק בין השמשות נראה דלא שייך חזקה, דכיון דספק בין השמשות הוא ספק אחד לו ולכל העולם אם הוא יום או לילה, ועל כן אי אפשר לומר שבשביל החזקת חיוב שלו נכריע דבין השמשות הוא לילה, שהרי הספק הזה הוא גם לכל העולם, ולגבייהו ליכא חזקה, ואם כן כיון דלגבייהו נשאר הדבר בספק, אם כן ממילא ההכרח שישאר גם אצלו ספק, כיון שספק אחד הוא לו ולהם, ואי אפשר דיהיה בין השמשות לכל העולם ספק יום ספק לילה, ולו ודאי לילה, ודו"ק.

בין השמשות הוא כספק דין

ועוד נראה, דספק בין השמשות הוי ממש כספק דין, דכמו דבשביל החזקה לא ישתנה הדין, הכי נמי בשביל החזקה לא ישתנה זמן בין השמשות להיות לילה, ואפילו אם היתה החזקה לכל העולם גם כן לא היתה מועלת, כיון שהספק הוא בזמן אם הוא יום או לילה, וזה לא ישתנה בשביל החזקה.

ראיה מזה שחזקה היא בירור הספק

ודע, דמכל זה יש ראיה לדעת האומרים (ע"ן

הטעם דחיישינן למיעוט המדברים בלשון תורה **הנה** בכמה מקומות בש"ס (ע"ן יבמות סא; שם ק"ט). מצינו פלוגתא דרבי מאיר ורבנן, דרבי מאיר חייש למיעוטא ורבנן לא חיישי.

והנה ראה זה חדש מצאתי להם פלוגתא מהיפוך להיפוך, **בנימוקי יוסף** על ה"ר"ף בנדרים פרק שלישי (י: מדפי ה"ר"ף ד"ה למימרא) במתניתין דהנודר מן הילודים (נדרים ל:), שכתב וז"ל: תירץ הריטב"א ז"ל, דאיכא מיעוטא דמישתעי כלשון תורה, וזה נדר סתם ושכח מאי הוה דעתיה, רבי מאיר סבר, הלך אחר לשון בני אדם ולא חיישינן בהא למיעוטא, ורבנן סברי, אדרבה כיון דלשון תורה הוא חיישינן בהא למיעוטא, עכ"ל.

משום חביבות לשון תורה

והנה, דרבנן אדרבנן וודאי לא קשיא מה דחיישי הכא למיעוטא - ולא בעלמא. דלדידהו אלם להו לשון תורה דחיישי על ידו למיעוטא, דכיון שהמיעוט מדברים בלשון תורה, על כן יש לומר שחביב בעיני האדם לשון תורה ומדבר כלשון תורה, שרק אם לא היה שום אדם מדבר כן, לא היה לנו לחוש לזה מחמת חביבות הלשון תורה לחוד, שמחמת חביבות לחוד לא ישנה לשונו מכל בני אדם, מה שאין כן כשיש מיעוט על כל פנים שמדברים כן, ולא יהיה שונה בדיבורו מכל בני אדם, על כן יש לחוש שמחמת חביבות הלשון מדבר כמו המיעוט בלשון תורה.

מסתמא מדבר בלשון הראוי בעצם

ותו, דכיון דבאמת ראוי לו לאדם שיהיה לשונו כלשון תורה, כיון שכך ראוי הדבר להקרא באמת כמו שקראתו תורה, דלשון התורה איננו הסכמיי ומקריי, רק ראוי באמת בכל דבר כפי עצמיות ומהות הדבר (ע"ן כורי מאמר ד אות כה; גלויני הש"ס ברכות כא. בתוספות ד"ה והרי), ועל כן אף על פי שנשתבשו העולם לשנות לשונם מלשון תורה, עם כל זה על אדם שלא ידענו עדיין לשונו מהו, ראוי לומר שמדבר כלשון תורה וקורא הדברים בלשון התורה, כיון שהוא לשון הראוי בעצם.

יש חזקת טבע שמדבר כהמיעוט

ותו, דהעולם נברא בלשון הקודש (ב"ר י"ח, ד), ובוודאי היה הלשון אז כפי לשון תורה, ואם כן הלשון תורה הוא טבעיי לאדם, מה שאין כן שאר הלשונות, ועל כן בספק - שפיר יש על ההחזקה כפי טבעו ולומר שמדבר כלשון תורה, ועל כן שפיר יש כאן סברא גדולה וחזקת טבע המסייע להמיעוט לחוש שזה האדם המסופק - לשונו כלשון המיעוט, ודו"ק (ראה בית האוצר מערכת א כלל ט אות א ד"ה וע"ע ברש"י).

ברכת המצות היא הזמנת המצוה

הנה מה שכתבתי (פסקא א) דענין קידושין בביאה

היתר אמירת דין בבית המרחץ משום 'לאפרושי מאיסורא' מתוך ספר 'ציונים לתורה'

~ כלל ג ~

עקירת דבר מן התורה בקום ועשה (עיין יבמות ז.צ). ועיין תוספות מועד קטן (יד: ד"ה מהו), שהעירו כעין זה בענין חיוב נידוי שהחכמים מחייבים, שהרי הוא איסור דאורייתא - לאו דמקלל חבירו (ויקרא יט, יד; עיין תמורה ד), ואיך דחי ללאו דמקלל חבירו, עיין שם היטב.

ועל כרחק צריך לומר, דכל איסור דרבנן שחייבו עליו מכת מרדות, אלמוהו רבנן למילתייהו, ועשו את האיסור כדאורייתא ממש, וכדמצינו בכמה דוכתי דהעמידו דבריהם אפילו במקום כרת, עיין פסחים (צב.), והוי ליה כמחויב מלקות דאורייתא שמוותר ומצוה להכותו (עיין ספר המצות לרמב"ם עשה רכד).

ה'לאפרושי מאיסורא' והמכת מרדות - דעשאוהו כדאורייתא

ולפי זה שוב באיסור כזה, דהכרח לומר דהחשיבוהו ועשאוהו כדאורייתא ממש, אם כן גם לענין אפרושי מאיסורא הוי ליה כלאפרושי מאיסור דאורייתא, ושפיר צריך להפריש אף בבית המרחץ כמו מאיסור דאורייתא. ואם כן שפיר דייק רבינא כזה גם כן איפכא, מן הפרשה על חיוב המכת מרדות, דמדחזינן דהגיד לו רבי את הדין בבית המרחץ משום אפרושי מאיסורא, על כרחק דעשו חכמים איסור זה כדאורייתא ממש, ואם כן שוב יש חיוב מכת מרדות גם כן. מה שאין כן בסתם איסור דרבנן בעלמא, כל כמה דלא נתפרש, שפיר יש לומר דלא עשאוהו רבנן כדאורייתא, ולא נתנו לו חומר ודין דאורייתא, ואם כן תו שפיר ליכא מכת מרדות, דהוי ליה עקירת דבר מן התורה בקום ועשה וכנ"ל.

להלכה מותר 'לאפרושי' אף בדרבנן - ואדרבה מכניע בזה את החיצונים

וכל זה רק לפלפול בעלמא, דלהלכה פשוט דגם להפריש מאיסור דרבנן שאין בו מכת מרדות, ואפילו מנדנדו איסור בעלמא, שרי ומצוה להגיד הדין גם בבית המרחץ ובית הכסא.

ועיין ספר מגיד משרים לבית יוסף וספר הפרדס להרמ"ק ז"ל (שער יט פרק א), דכתבו בטעמא דשרי לומר דברי תורה אפילו במקומות המסונפים לאפרושי מאיסורא, דענין איסור תלמוד תורה במקומות ההם, לפי שהם מקומות של כחות החיצוניות, ועל כן אם מהרהרים בדברי תורה שם, נותנים להם כח חלילה מצד הקדושה, וזה ענין האיסור. ועל כן כאשר הדיבור תורה הוא לאפרושי מאיסורא, ועל אדרבה הדיבור הוא הכנעה להם כמוכב, ולא אין להם יניקה כלל בדיבור כזה, דאדרבה הם נכנעים על ידו וכמוכב, עד כאן דבריהם ז"ל. ומובן לפי זה, דכל שהדיבור הוא להפריש - אפילו מאיסור דרבנן, ואפילו מנדנדו איסור בעלמא, הוא הכנעה לחיצונים, ואין בו ענין האיסור עוד.

ג עוד ביאר בזה, **בגליוני הש"ס** פסחים סו: בתוספות ד"ה הא: "ועיין שבת (ס) דמותר לומר דברי תורה בבית המרחץ לאפרושי מאיסורא. עיין שם... דטעם איסור תלמוד תורה בבית המרחץ משום דהוא ביוזן לתורה, ועל כן כאשר הדיבור הוא בשביל כבוד התורה עצמה, שלא תופר תורה ויתחלל כבודה בהעשות דבר שאסרתו תורה, לכן אין הדיבור ביוזן, ושרי", עיין שם השוואות נפלאות לרעיון זה.

ד וכן כתב **בגליוני הש"ס** שבועות מא. ד"ה מאי, עיין שם.

לאונס, ובכהאי גוונא שרי, וזהו שאמר 'דילמא לאונסו שאני', דבא לאורויי דין בזה, דאונס כזה שאני ושרי, ודו"ק. וכן משמע **בבית יוסף** אורח חיים (סימן פה סעיף א-ב ד"ה וכתב ה"ר מנוח), עיין שם היטב². ואם כן גם מזה מוכח דאיסור זה קיל משאר איסורין, דלא מצינו היתר כזה בשאר איסורין.

מצות תלמוד תורה מכרעת להיתר

ועוד יש לומר, דאיסור הרהור דברי תורה בבית המרחץ באמת חמור כשאר איסורין, והיה ראוי לנו לומר באמת שלא יפריש, ורק כיון דתלמוד תורה הרי מצוותו תמיד (עיין ר"ן נדרים ת. ד"ה הא), אלא דבבית המרחץ אי אפשר, ועל כן כאשר הדיבור תורה הוא לאפרושי מאיסורא, אזי מצות תלמוד תורה מכרעת להיתר, דאם יאמר הדין ויפריש מאיסור, הרי יהיה שם הפרשה מאיסור וגם קיום מצות תלמוד תורה, ואם לא יאמר, יהיה שם פרישה מאיסור תלמוד תורה בבית המרחץ לבד, אבל לא יהיה קיום מצות תלמוד תורה, ולכן קיום מצות תלמוד תורה מכריע, ושפיר חייב לומר הדין כדי להפריש מאיסור, ודו"ק³.

ואולם כל זה יונח בהפרשה מאיסור דאורייתא, אבל בהפרשה מאיסור דרבנן עדיין קשה שפיר, דאיך מתירין איסור דברי תורה בבית המרחץ דאורייתא - עבור הפרשה מאיסור דרבנן.

הלומד דינים דרבנן מקיים מצות תלמוד תורה מדאורייתא

ולומר דאמירת איסור דרבנן חשוב לימוד תורה גם כן רק מדרבנן, זה וודאי אינו. דפשוט דהלומד דיני מגילה וחנוכה וכדומה, מקיים מצות תלמוד תורה בשוה ללומד הלכות שבת וכדומה⁴, ואפילו למאן דאמר (עיין רמב"ן בספר המצות שורש א עמוד יח ד"ה והנה - עמוד כד ד"ה ומכל) דמילי דרבנן לאו דאורייתא נינהו מילא תסור⁵ (דברים יז, יא).

איסור שיש בו מכת מרדות עשאוהו חכמים כדאורייתא

ואולם יש לומר, דהרי באמת צריך עיון לכאורה בענין מכת מרדות שהחכמים מחייבים על דבריהם, דהא הוי ליה ההכאה עבירה מן התורה - לאו דחובל בחבירו (דברים כה, ג; עיין כתובות לג.), ואם כן כיון שמן התורה אין עליו חיוב, הוי ליה ההכאה

מצאתי בספר בכור שור שבת (מ:), דאהא דאיתא התם, אמר רבי יצחק בר אבדימי, פעם אחת נכנסתי אחר רבי לבית המרחץ, ובקשתי להניח לו פך של שמן באמבטי, ואמר לי טול בכלי שני ותן כו'. אמר רבינא, שמע מינה, המבשל בחמי טבריא בשבת רבינא, דהא מעשה דרבי לאחר גזירה הוי (שגורו על הויעה (שס:)), ועל כרחין בחמי טבריא הוא דהוי, ואמר ליה טול בכלי שני ותן. איני, והאמר רב חסדא, המבשל בחמי טבריא בשבת פטור. מאי יחיבי נמי דקאמר, מכת מרדות, עכ"ל הגמרא.

וכתב על זה בספר בכור שור שם, וז"ל: צריך עיון, מנא ליה מדרבי דלוקה מכת מרדות, דילמא איסורא בעלמא, דהכי אמרינן במנחות (ע:), אמר אביי, בשלמא אי אשמעינן לוקה מכת מרדות מדרבנן שפיר, אלא 'איסור' מאי קא משמע לן כו', אלמא איכא איסור ואינו לוקה. ודוחק לומר דפליג רבינא בהא אאביי וסבירא ליה דבכל איסור לוקין, דלא מצינו פלוגתא בהא. וגם אהרמב"ם שכתב בפשיטות הלכות סנהדרין (פ"יח ה"ה), דאפילו על איסור של דברי סופרים מכין אותו מכת מרדות, משמע שתמו דאלהו מכין, וקשה עליו מגמרא מנחות הנזכר, עכ"ל הבכור שור ז"ל.

ויש לומר, דהנה בשבת שם (מ:), פריך אהאי מעשה דרבי, היכי עביד הכי (לומר דין בבית המרחץ), והאמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן, בכל מקום מותר להרהר, חוץ מבית המרחץ כו'. ומשני, אפרושי מאיסורא שאני. ולכאורה מאי משני דאפרושי מאיסורא שאני, הרי איסור לימוד תורה בבית המרחץ דאורייתא הוא, דנלמד (עיין שבת קנ:). מקרא ד'לא יראה בך ערות דבר' (דברים כג, טו), ואילו איסור הנחת הפך כו' רק דרבנן הוא, ואם כן מי דחינן דאורייתא מקמי דרבנן.

איסור לימוד בבית המרחץ קל משאר איסורים דאורייתא

ובשלמא בהפרשה מאיסור תורה לא קשיא כל כך, דאולי היתא לחכמים איזה סברא, דשאר איסורים חמירי טפי מאיסור הרהור דברי תורה בבית המרחץ. ועיין קידושין (לג:), דילמא לאונסיה שאני⁶. וכן בזבחים (קב:), לאונסו שאני. ומדלא קאמר 'אונס הוי', מוכח דלאו אונס גמור הוי, רק דהיה קשה עליו מאוד לעצור מחשבתו, והיה קרוב

א בגמרא שם מסופר, בכמה חכמים שרבי שמעון בר רבי לימדם, תורה, וכשבא לבית המרחץ לא קמו לכבודו, והקפיד עליהם, ואמר לו אביי, שמא הרהרו במה שלימדם. ועל זה הקשו בגמרא, הרי אסור להרהר בדברי תורה בבית המרחץ, ותירצו דילמא לאונסיה שאני. וברשי: "לאונסיה שאני - פעמים שהוא טורד ומעיין בשמועתיה לפני כניסתו למרחץ, ועל כן היא שגורה בפניו ולבו, ומעיין בה בבית המרחץ".

ב שהביא בשם **רבינו מנוח** הלכות קריאת שמע (פ"ה ד"ה ואפילו

המשך מעמוד הקודם:

צריך לסעודת מוצאי שבת, דהא הרמב"ם ז"ל לא אתי עלה כאן מפאת ענין המצוה שיש בסעודת מוצאי שבת, רק מפאת שיש לו לאכול בטבע אחת בלילה ואחת ביום גם באחד בשבת כמו בשאר ימים, וגם אין לשון הרמב"ם ז"ל הולם כלל הכוונה הנ"ל.

ושתיים בבוקר, ומן הבוקר לא יאכל עוד, ושפיר צריך לסעודה במוצאי שבת, ועל כן הוסיף ז"ל לפרש כי סעודה שלישית המשלמת צריכה להיות במנחה דווקא, ואם כן הרי אכל סעודה במנחה, ואין לו רעבון עוד כל כך בלילה לאכול, ואין לו ליטול מן הקופה לסעודת מוצאי שבת, וזה פשוט.

‘ויוסף הוא המשביר’

צדיקים הדבקים בה' ויראים פניו - מסתלק מהם הפחד החיצוני מחיות רעות | רבי חנינא בן דוסא
שהעורר המיתו ומת הערוד - היה במדרגת יוסף הצדיק שהיה שביל וצינור השפעה לישראל |
יוסף הצדיק ורבי חנינא בן דוסא היתה להם מדת חן והיו בבחינת השמש הרומזת על הצדיקים

יתברך מניחו בחיים בעולם הזה, כדי שיופיע מאור
קדושתו לאנשי דורו, וילמדו ממנו לעבוד את ד'...

“והנה נודע (עיין ספר העיקרים מאמר ד פרק יט; שליה הק'
פרשת וישב תורה אור אות כז) כי הצדיק הוא צנור השפעתו
יתברך. ויש צדיק אשר הוא רק צנור להשפעה
פרטית המגיעת לבני ישראל, וצדיק כזה ראוי
שיכונה בלבנה, אולם יש עוד צדיק גדול מזה אשר
הוא צנור להשפעתו יתברך לכלל העולם, כמאמר
(ברכות יז): **כל העולם כולו ניזון בשביל חנינא בני,**
ונודע ביאור הבעל שם טוב **זוקלה"ה** כי רבי
חנינא עצמו היה 'שביל' וצינור המזון והשפע המגיע
לכלל העולם, עד כאן דברי - דברי פי חכם חן'.

“וזהו מדרגת יוסף הצדיק, שהיה גם כן
משפיע כללי - וכמו שכתוב (בראשית מב, ו) **‘ויוסף**
הוא המשביר לכל עם הארץ. **ועל כן תמצא כי כמו**
שיוסף לא שלט בו נחשים ועקרבים שבבור (שבת
כב.). **כן רבי חנינא לא שלט בו הערוד,** וכמו שאמר
בברכות (לג.), עיין שם, וצדיק כזה ראוי שיכונה
בשמש, וכמובן.

“והנה גם רבי יוחנן ייחס לעצמו מדרגת יוסף,
וכמו שאמר בברכות (כ.), **אנא מזרעא דיוסף**
קאתינא וכו'. נראה שמפני זה רבי יוחנן ורבי
חנינא - שניהם שמותייהם מלשון 'חן', כמבואר
בש"ס ברכות (יג.) **כי השמות 'חנינא' ו'יוחנן' מורים**
על חן - עיין שם היטב **בחדושי אגדות** במהרש"א
(ד"ה ה'רואה). וזה על פי מה שכתב **בספר הגלגולים**
(פרק נח בהג"ה ד"ה ליוסף) **שמציאות החן עניינו ביוסף,**
וכמו שכתוב **‘ויתן חנו' וגו' (בראשית לט, כא), ‘וימצא**
יוסף חן' וגו' (שם שם, ד), עיין שם היטב. וכן רמז גם
כן בדברי רבותינו ז"ל בסנהדרין (כ.), **‘שקר החן'**
(משלי לא, ל) - זה יוסף וכו'.

“ונראה שלכן אמר (בראשית מג, כט) **‘אלקיים'**
יחנן בני, שהופיע על בנימין ממדרגתו - אשר
עניינה חן], ואם היה גם כן משפיע כללי ומכונה
בשמש, וכמובן'.

ה) רבינו מאריך שם עוד, שהיתה השמש משועבדת ליוסף
הצדיק, שהרי השמש השתחוה לו, ו"ההשתחויה מורה על היות
המשתחוה מקבל שפע מאת מי שמשתחוה אליו (עיין של"ה הקדוש
פרשת יתרו תורה אור אות כב), כאומרם ז"ל בבבא בתרא (כה.), ודילמא
כעבד שנוטל פרס מרבו וחוזר לאחוריו ומשתחוה. ועל כן
להיות יוסף מרכבה למדת יסוד (עיין זוה"ק שמות רעו.: שם פנחס רע"מ
רלג.) - המשפיע לכל הנבראים וכנודע (שם פרשת לך לך פב: שערי אורה
שער ב, וראשית תרגום דף יט.), על כל היו השמש והירח וגו' משתחיים
לו. ואם כן כיון שהשתחויה זאת מורה על היות יוסף המשפיע
לשמש, על כן יוסף הוא במדרגת הצורה והשמש בחומר, וכנודע
(עיין מורה נבוכים ח"א פרק יז. דרך חיים פ"ד מ"א) שערך המשפיע אל
המקבל הוא ערך הצורה אל החומר. ועל כן כמו שטבע החומר
להיותו משועבד אל הצורה וכנודע (עיין גבורות השם פרק יא ד"ה
אחר: בן פורת יוסף מקץ ד"ה והנה אנשי'), כן השמש משועבדת ליוסף'.

ויש לציין לכך מה שביאר הענין בפירוש **‘עיון**
יעקב' על **‘עיון יעקב'** (ברכות לג.): **“מה שמקשה**
מהרש"א איך סמך עצמו על הנס, יש לומר שאני רבי
חנינא בן דוסא שהיה מובטח בעצמו שהצלה מצויה
על ידו, שהרי יצאה בת קול ואמרה, כל העולם ניזון
בשביל חנינא בני וחנינא בני די לו בקב חרובין
(ברכות יז): ... והכי נמי יוכיח בעצמו כדי להציל שאר
הצבור מסכנה והיזק וזכות רבים תלוי בו, ולהציל
מסכנה דרבים שאני, והיא שעמדה לו שהוא ניצל
גם כן והמית את הערוד שנושך בלא לחש'.

וזהו לשונו של רבינו זי"ע בישב דנחמתא:

“הצדיק כל תנועותיו המה להדבק בו יתברך,
כמאמר (אבות פ"ב מ"ב) וכל מעשיך יהיו לשם
שמים, **ובזהר** (יתרו פב: משפטים צו): קראו לתרי"ג
אל הדביקות בו יתברך, וזה תכלית כל העבודה
(עיין דרך חיים פ"י מ"ז: של"ה הקדוש תולדות אדם אות כ-כא;
תולדות יעקב יוסף הקדמה אות ב ד"ה ועוד קשה ל').

“ואם כן איפוא, הצדיק בענין זה דומה
לתנועת השמש, וכאשר כבר הגיע הצדיק אל
מדרגת הדביקות בו יתברך בתכלית, אז הוא
דומה לשמש בצהרים - אשר כבר הגיעה גם כן
תכלית דבקותה בו יתברך ונתנת שלום לקונה.
וכמו שהיה ראוי אז אל השמש שתשבות מתנועתה
ותעלה לרקיע - וכקושיית הגמרא ותיתי עד פלגא
דרקיע ותיעול', כן ראוי אז אל הצדיק להפרד מן
העולם הזה ולשוב לשרשו מעלה - כיון שכבר
הגיע תכלית דבקותו בו יתברך.

“אולם כמו שהשמש אינה שובתת אז מתנועתה
באמת, ועדיין היא מתנועתת גם מחצי הרקיע
הלאה למערב - עבור הופעת אורה לארץ, וכמו
שאמר ז"ל משום פועלים ומשום עוברי דרכים,
כן הצדיק - אף שכבר הגיע תכלית דבקותו בו
יתברך, עם כל זה - אם אנשי דורו זכאים אזי השם

ועקרבים שהיו בו. ויש לומר על דרך שאמר דנחש הרודף
אחר איש, מי שרץ מקודם למים ניצול, כמו שכתב רש"י
בברכות (לג.) לגבי ערוד, וכן בירושלמי שם. אם כן יש לומר,
דאם היו בו מים לא היה חשש מהנחשים, משום הכי כתיב 'מים
אין בו' ויכולין להזיק'. וכן מובא בספר **‘קול הרמ"ז'** (להר"ק רבי
מרדכי זאב מקאלביעל זצ"ל) פרשת וישב.

ג) בגמרא שם איתא (סנהדרין צא), שהחמה מתנועתת ממזרח
למערב כדי ליתן שלום לקונה, שהשכינה במערב. ופרך,
ותיתי עד פלגא דרקיעא ותיעול. ומשני משום פועלים ומשום
עוברי דרכים. עיין שם.

ד) מובא **ב'תולדות יעקב יוסף'** פרשת צו (ד"ה עוד ל"כ): **“שמעתי**
ממורי, כל העולם ניזון ב'שביל' חנינא בני (ברכות יז): שהוא פתח
הצינור ושביל השפע לעולם, ודפח"ח'.

עדות פלאית מצאנו על הרה"ק רבי דוד צבי שלמה
מלעלוב זי"ע, מפי כתבו של מקורבו ושאר-בשרו
המקובל הגה"צ רבי **משה אייר וויינשטאק** זצ"ל,
שמספר בספרו **‘תפארת בית דוד'** כך:

“ולא הזיק נחש ועקרב בירושלים מעולם -
מנו חכמים בין עשרה נסים שנעשו לאבותינו בבית
המקדש. וגם בבית הרבי התרחש הנס; **נחש היה**
מתגורר בקביעות בין חגוי הכתלים, והרבי בעצמו
היה מכלכלהו במזון - ומעולם לא הזיק לאיש'.

בענין זה כותב כ"ק האדמו"ר רבי **חיים יעקב**
מקאמארא זצ"ל בספרו **‘פרי חיים'** (פרשת עקב),
שההופך את הפחד החיצוני לפחד של יראת
שמים, הפחד החיצוני מסתלק ממנו. **“וזה** דרך
מרן הבעל שם טוב זי"ע, וכן מבואר בספרים
הקדושים בחסיד אחד שראה אריה מאויים ופחד
ממנו, ובאותו רגע התבונן כי הקב"ה נתן אותו כח
באריה שהיה הבריות יראים ממנו, אם כן צריכים
להתיירא מהקב"ה, ואז על ידי היראה מלפני השם
נמתק יראתו של האריה ולא עשה לו כלום'.

“חז"ל מספרים על רבי חנינא בן דוסא, שלא התיירא
מפני הערוד המסוכן וכשנשכו - מת הערוד: **“תנו**
רבנו, מעשה במקום אחד שהיה ערוד והיה מזיק
את הבריות. באו והודיעו לו לרבי חנינא בן דוסא,
אמר להם, הראו לי את חורו. הראוהו את חורו.
נתן עקבו על פי החור, יצא ונשכו ומת אותו ערוד.
נטלו על כתפו והביאו לבית המדרש. אמר להם,
ראו בני אין ערוד ממת אלא החטא ממית. באותה
שעה אמרו, אוי לו לאדם שפגע בו ערוד, ואוי לו
לערוד שפגע בו רבי חנינא בן דוסא'.

רבינו הגה"ק רבי יוסף ענגיל זי"ע בקונטרס
‘שב דנחמתא' (אות 1) מבאר, שרבי חנינא בן דוסא
היה במדרגת יוסף הצדיק (ראה להלן), שלא שלט בו
נחשים ועקרבים שבבור (שבת כב.).

א) על הפסוק (ת, טו) **‘המוליך במדבר הגדול והנורא נחש**
שרף ועקרב וצמאון אשר אין מים' וגו': **“הנה הבני יששכר** (ראה
מאמרי חודש תשרי מאמר יב אות יז; אגרא דכלה סוף פרשת ראה באפטרטא
דיומא) מפרש **‘הושענא כבושה בגולה, הושענא לומדך יראתך,**
‘כבושה בגולה, הם מתייראים ומפחדים מפני עול הגלות
מרשעים המציקים להם לישראל בגזירות רעות ופחדים
נוראים. ‘הושענא לומדת יראתך, באותו שעה יכולים להפוך
הפחד החיצוני מפני פחד ויראת שמים לפני הקב"ה, ואז
נסתלק הפחד החיצוני, עיין שם'.

ב) וצינור לפירוש הנפלא של הרה"ק **בעל 'שפת אמת'** זי"ע
(שבת שם), מה שנלמד ממעשה דרבי חנינא בן דוסא לבורו
של יוסף הצדיק: **“יש לדקדק לפי זה למה כתוב 'אין בו מים',**
דמשמע דוקא מים אין בו, כיון דהיה ריק מכל דבר לבד נחשים

ההבטחה האחרונה שמחוללת פלאים:

“כל מי שיסייע בהדפסת החיבורים שלי, אהיה לו למליץ יושד בעולם העליון”

(הבטחתו של רבינו זי"ע סמוך להסתלקותו, באוני חתנו הגה"צ רבי יצחק מענדל מאנגשען זצ"ל - מייסד וראש חברת 'אוהבי תורה' להוצאת ספרי רבינו)

לרכישת הספרים (במשלוח עד הבית), לקבלת הגליון ולהתרומות:
טל: 1800-200-855 | דוא"ל: ot035104720@gmail.com